

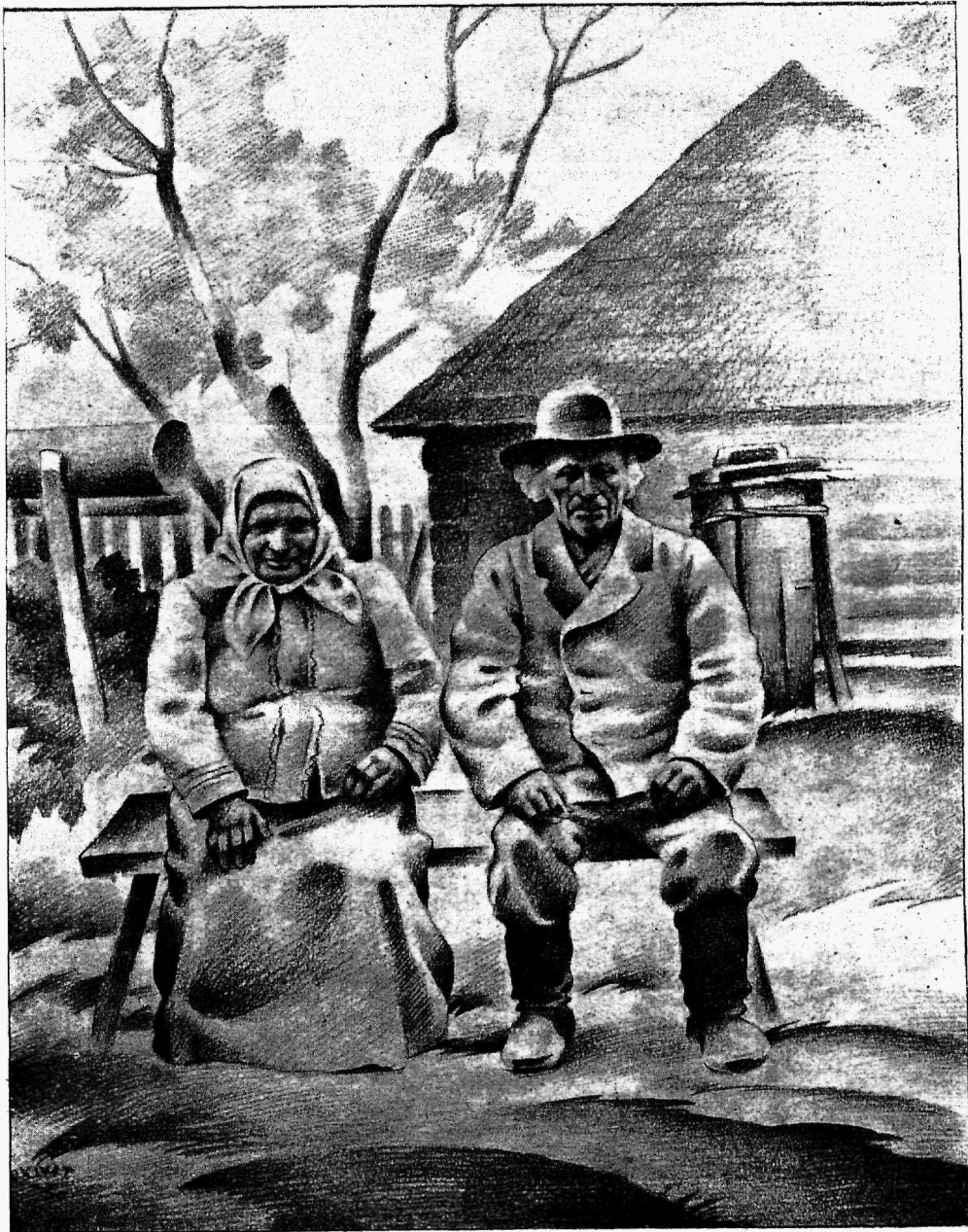
Lahtised Lehed

„Olioni“ hinnata kaasanne

Nr. 1/2

Veebruar

1930

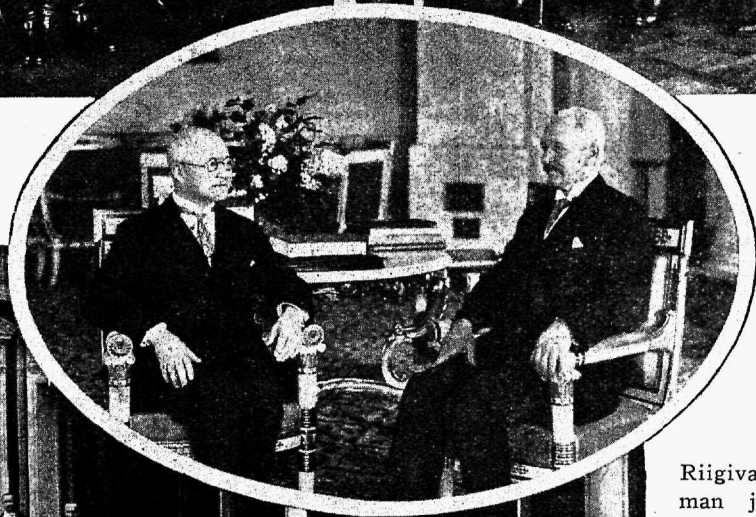
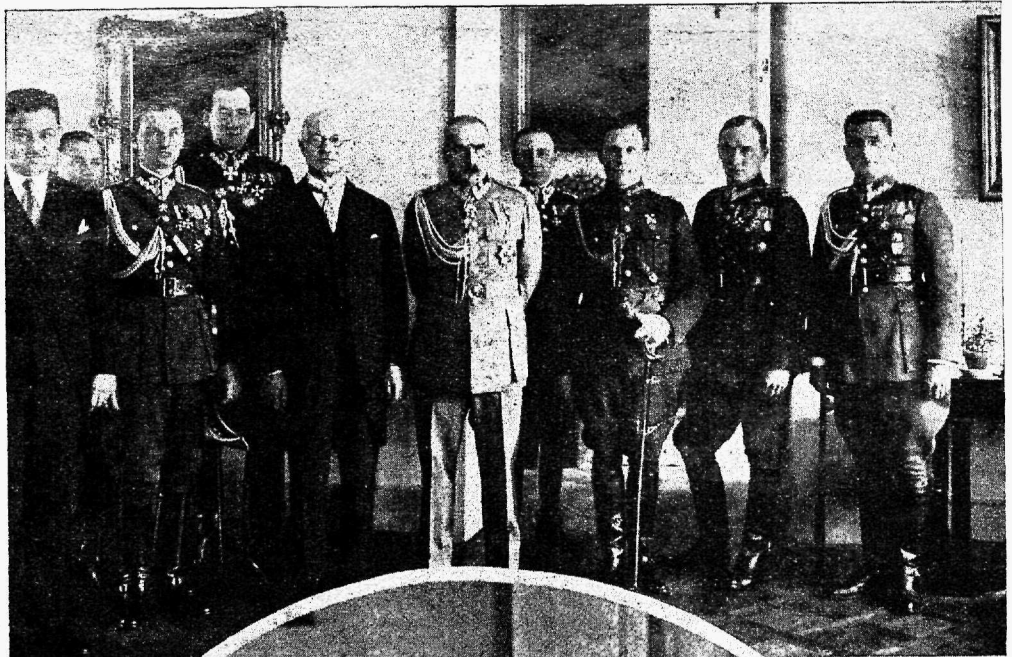
Eit ja taat Sangastest.

R. Kivi'i joon.

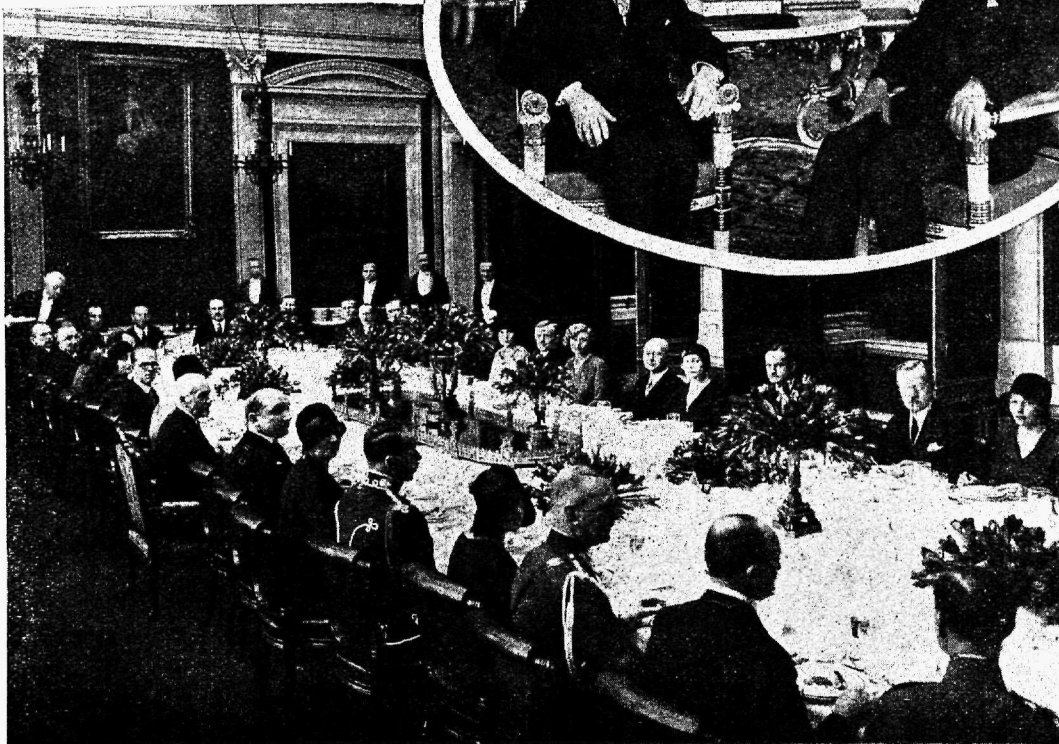
RIIGIVANEMA KÜLASKÄIGULT

POOLA VABARIIGI PRESIDENDILE

Riigivanem O. Strandman visiidil marssal J. Pilsudski juures. Äärmine pahemal Poola välisministeeriumi Ida-Osakonna juhataja Holovko.

Riigivanem O. Strandman ja president I. Moscicki.

Einel Varssavi ajalool. kuninglikus lossis. Pahemal pool lauda keskel president I. Moscicki, tema vastu teisel pool lauda riigivanem O. Strandman. Presidendist paremal pool Poola välismin. A. Zaleski, riigivanema paremal käel välismin. J. Lattik, pahemal E. saadik K. Tohver.

Punane-must

Proloog näidendist „Turvas ja raba“.

1. pilt.

Talveõhtu mõisa pargis. Puude ja müüri taga veripunane kuma. Aeg-ajalt kuulda tuulekohina sekka marseljeesiheliseid.

Mats (poisikene käekõrval, peatub ühe puu varjus, vaatab kartlikult ümber).

Arno: Kardan, vanaisa...

Mats: Ära karda. Kui jõuame mõisast välja, siis oleme varsti lelle kodus. Sinna ei tule kurji inimesi.

Hääli kaugusest:

Ärka üles... Ärka üles! (Tuulehoog.)

Arno: Mis see oli? Kas kuulsid, vanaisa?

Mats: Tasa, pojukene... Sääl vististi minnakse vastu mustsajale.

Arno: Mis on mustsada?

Mats: Ära küsi. See on... maa ja rahva hukatus.

Arno: Tädi ütles, et nad lõikavad keele suust ja torkavad lapsed ja naised aiateibasse...

Mats: Kas nad nüüd seda vahest... Ära räägi — keegi tuleb. (Tõstab poisi puu taha ning kaob ise ka selle varju).

Ebamäärane olend (luurates, nägu varjates, ära jälle).

Arno: Kas see oli mustasajaline, vanaisa?

Mats (piilub): Ei tea kas on meie sõber või vaenlane... Nüüd on raske aeg. Tasa!

Arno (sosinal): Ehk oli mõni mässaja? Kas kõik nüüd mässavad?

Mats: Meie ei mässaa... isa ja ema ei mässaa...

Arno: Miks meie ei mässaa?

Mats: Sellepärast... sellepärast, laps, et ei tohi teha kurja... Kunagi ei tohi kellelegi kurja teha.

Arno: Aga miks kurja siiski tehakse? Viinakoda pandi põlema.

Mats: Inimesed on halvad, jumal nuhtleb neid selle eest. Ikka rahulisel teel, hääga, õigusega.

Arno: Vanaisa, näed, jälle koll!

Ebamäärane olend (puude vahelt, varitseb, jälle ära).

Arno: Ega koll midagi ei tee, rumalad lapsed kardavad kolli, vanaisa?

Mats: Jah... Temast ei tohi kõnelda... Elupäevad olen vaikind... On sul külm? Hoidu hästi minu lähedale. Nii... Ja nüüd lähme jälle edasi. (Astub sammu, tõmbub aga samas kohe tagasi. Tuulekohin. Hiljem kuulda otsekui hobuste hirnumist, võõrkeelset kõnet — ühelt ja marseljeesiheliseid teiselt poolt. Tulekuma heledalt lõkkele).

Ebamäärane olend: Siia, siia, paruni-härrakene ja ohvitseri-härra...

Parun (jahipüss käes): Oleme minu pargis, hra horunžij. Käskige aga nüüd värava kaudu

mõisa tungida. Siia, teele, kolm meest, et keegi ei pääseks põgenema!

Kasakateohvitser: Kuulen, ekstsellents! (Ümber pöördudes). Kolm meest sadulast maha ja siia teele valvele!

Parun: Igaüks võlla tõmmata, kes vastu hakkab!

Ohvitser (küsivalt): Igaüks... võlla tõmmata?..

Kolm kasakat paruni ja ohvitseri manu.

Parun: 20 meest haaraku mõisa ümber, et minu viinakoja põletajad ei saaks põgeneda! Neile tuld anda! Kõik teed sulgeda!

Ohvitser: 20... meest... haaraku mõisa ümber, et hra... tema ekstsellentsi viinakoja põletajad ei saaks põgeneda... Neile (vaatab parunile) ...tuld anda... Kõik teed sulgeda.

Parun: Kümme meest müüri lähedusse valvele — sinna!

Kasakate ohvitser: Kümme meest müüri lähedusse... valvele — sinna...

Kasakaid parki, juhatatud kohale.

Parun: Nuudid välja! Püssid laskevalmis! Ratsanikud värava kaudu mõisa! Ja nüüd ruttu — edasi!

Kasakate ohvitser (enesele): Jumala eest, ta sunnib mind Besobrasovi tegudele!

Parun: Nagaikad kätte! Püssid laskevalmis! Käskige ometi!

Kasakate ohvitser: Kuulen, ekstsellents! Nagai-kad kätte, püssid laskevalmis! Ratsanikud värava kaudu mõisa härra paruni järele — —

Parun ja ohvitser kiirelt ära. Ebamäärane olend jookseb puude vahel ärevuses nagu jahipeni.

Paruni hääl: Edasi, poisid!

Kuulda relvade tärinat, hobuste liikumist.

Mees punase kaelarätiga (paremalt parki, seisatub tulbana): Kasakad!... Tagasi, tagasi, seltsimehed! (Näeb ebamäärast olendit, hetkeks silmitseb teda). Tagasi, tagasi! (Puude varju).

Paremalt rühm mõisamehi, talupoegi, rabarahvast, kel kaasas nui, kel kirves, jahipüss. Kasakaid nähes kokkunult laiali. Mõisas tulekuma veidi tuhmub.

Ebamäärane olend (kisades vasakule): Oi, paruni-härra, oi paruni-härra!

I kasak: Siia, seltsimehed, — mässajad põgenevad paremal! (Paneb püssi palge, sihhib peaaegu publiku suunas, laseb). Siruli üks! Äh-äh-äh... 4—5 kasakat müüri äärest põgenejaile järele.

II ja III kasak (seisavad rahulikult, toetudes püssile, puu kõrval teel. Siis sammub üks neist edasi-tagasi, vaatab kahtlustavalt ringi).

II kasak (lähenedes puule, mille taga varjul Mats Arnoga): Seisa! Käed üles! (Tõmbab lumi-sele rajale vanamehe, kes langeb põlvili).

Mõisast kuulda püssipaukusid, kisa.

Arno (vanakesest kinni haarates): Vanaisa, vanaisa!

III kasak (juure joostes): Mässajate salakuulaja, mis? Säh sulle! Lööb nuudiga).

Üle müüri kargab paar mässajat. Valvekasakaid neile järele.

Mats: Armu... Mina... olen mõisa... vana... puusepp...

II kasak: Räägi, räägi — midagi ei saa aru sinu keelest... Sinusugustega on meil lühike jutt. Kas tead käsku? (*Vaatab ringi, pilgutab silmi kaaslasele*). Mässajad hävitada... varandus konfiskeerida ja... hm... seltsimees, ära... jagada kristlikult... pesale aga tuli otsa!

Mats: Armu, kroonu-härrakene, lapsele! (*Sirutab käe Arno kaitseks*).

III kasak: Vait, kutsikas!

II kasak (kätt Matsi suule surudes): Piuksata sa, saatanas! (*Rabab rusikaga vanamehe pikali*).

III kasak lööb Arno lumme. Poiss vaikib järsult.

Mats: Halastage! Halas...

II kasak: Vait ometi! Viimne kord sa kääksatad!

III kasak: Ära siple!.. Vana mees, aga — visa hingega... (*Mõlemad toimivad midagi peaaegu pimedaks jäänd pargis puu juures*).

II kasak: Pole teisel... suurt midagi... hõbekell ja natuke... raha... säh, võta rubla omale.

III kasak: Asi see kah! (*Enesele*). Lisana eilsele tuhandele, mille posti kaudu eidele saatsin.

Valvekasak: Kes tuleb!?

Puude vahelt jälle näha tuld — leekide viimseid heitlusi.

Mässajaid (üks, teine, kolmas) jookseb uuesti parki.

Parun (revolvrit tühjendades põgenejate suunas): Maha lasta nemad, maha lasta!

Kasakaid põgenejaile järele püsse paugutades.

Kasakate ohvitser (pääd raputades, enesele): Lasksin sündida rõvedal, teades, et sellele siin vastu hakata tähendaks enesele tõmmata ülemuse suurt viha. (*Keerab selja*).

Kasak (laipa vedades paruni poole): Siin on veel üks, ekstsellents!

Parun (naeratab ja heidab kasakale raha, — mille too õhust kinni haarab, — lükkab siis jalaga laipa): Mässaja! Keisri ja mõisa vastu käe tõstja! Koerale koera palk! (*Heledamalt lõk-kele tuli, mille valgel paremal näha Matsi kõl-kumas puuksas*). Veel üks revolutsionär! Nii, nii! (*Käed selja taga puu juure*). Mis!? Minu vana puusepp! Kas mässajad on tema kallal tarvitand vägivalda?

II (kasak kohmetunult): See... ekstsellents, see hakkas meile põgenemisel vastu!

Parun: Pole võimalik, sest tema ei võtnud mässust osa.

III kasak: Aga revolutsionär oli ta siiski, ekstsellents?

Parun (kehatab õlgu, vaatab veel korraks poodule): Kes teabki — üks koerapere kõik. Käskige endile anda härrastemaja köögis kahekordne õhtusöök viinaga. (*Ära ühes kasakatega*).

Arno (puu najale tõustes): Vanaisa, vanaisa, minu vanaisakene!

Kasakate ohvitser (ümber pöördudes): Mine ära siit, poiss! (*Kõnnib edasi-tagasi*). Koju, koju!..

Kodu on ju sul veel?.. Ema ikka on, mis?.. Ei mõista?

Arno (nutab, hoides poodu jalgadest kinni).

Kasakate ohvitser: Õudne uni — elu. Üks ussi-kene roomab, kuni talle Keegi päale astub ning puruks tallab, ühe noorelt, teise hiljem, kolmanda siis, kus temal üks jalg juba iseenesest asub haua serval... Ei tea mina, millal koolen ja kuhu maetakse mind, — see on tõsi. Ent meie — meie peame elama, kuni antud näha päikest. (*Poisikest kaasa tõmmates ära*).

Arno (vastu pannes, selja taha): Vanaisa, vanaisa! Veel kuulda tema kisa ning kuskilt häält: „Tuld!“ Kogupauk. Tulekuma kustumas, val-gustatud vaid poodu ja veel keegi, kes laskub puu otsast koolnu kohalt alla.

Mees punase kaelarätiga: Neetud, sa vilets olend! Küll leian su, olgu või pörgust! Ah, oli usku, oli tahet, julgust, oli edugi, ent... nüüd — kõik otsas... purustatud kauaks, võib olla... pikka-deks aastateks... (*Tõstab pilgu*). Kahju ka sinust, sa segase aja süütu ohver!.. Sinu vari, vanamees, olgu mineviku õudseks mälestusmär-giks... Kõlgu tuleviku põlvedele meeletuletus-eks, mis võib tabada igat orja!

Pikkamisi laskub pimedus, kuni poodu varigi haihtub. Aeglaselt siis hakkab valgeks mine-ma, kuni esile kergib —

2. pilt.

Hämar õhtupoolik talvemaastiku keskel. Tünne, pajakesi, korve, toole, vokk ja muud säärast ümber läind koorma kõrval, mille otsal püsima jäänd sāngiots.

Madis (upitab ree üles, tõstab siis üht-teist päale, seob nõõriga, sõnaga — teeb koormat, pühkides aeg-ajalt higi, läki-läki kuklas): Kodutu nüüd... varaveidikene pillatud lagedale...

Maret (kõnnib edasi-tagasi, istub siis kastile, kii-gutades ja rahustades riietesse mässitud last): Õnnetusi on tulnud uksest ja aknast... Õnnetused ikka käivad inimesi mööda... Terveneks aga jälle Arno, siis saab kõigest üle! Minu pojukene... mu silmaterakene...

Madis (naise kõrvale): Nüüd oleme nagu Joosep ja Maarja Egiptuse-teekonnal.

Maret: Mis sa nüüd nii... Oleme ainult patused inimesed... See kõik on patu palk.

Madis (koormategemist jätkates): Ka nood olid inimesed, aga neile sündis Pühast Vaimust Jeesus... Mis saab meie poisist? Moonaka pojast!? Käib meie jälgedes... viletsuses... vaesuses... võtab naise... saab lapsed... elab ja kaob jälle loomulikku rada... või vägivalda ohvrina, nagu minu isa...

Maret (silmi pühkides): Mida teame meie, armas mees, jumala teedest? Need on imelised. Tema nüheldeski näitab oma armu... Ega meie pole inimesed süütud kannatajad! Kui saatus tahab, siis veel meigi näeme teisi päivi... Oleks ainult usku ja lootust meilgi kasvatada oma last paremaks inimeseks...

Madis: Nojah, Maret: võib ju lohutuseks ka nii võtta seisukorda. (*Jatkab koormategemist ja kordaseadmist, saabki sellega valmis.*)

Maret: Kui Jumal tahab, siis terveneb ka meie poiss ja... saab meie toeks.

Madis: Kes seda teab, kas temast tuge saab. Sellele ei pea ükski vanem lootma jääma. Laula seda „Koduta“, ja siis jälle edasi. Nõõ! (*Koorem hakkab liikuma.*)

Maret (lapsega ree jälgedes, laulab tasa):

Nagu pääsu päevalindu olen kulla koduta, nagu lõo rõõmulindu asun tuulte tormila. Pääsulgi on kena kesa, räästa varjus vilu, vaik, lõokesel kena pesa, lustiline laulu paik, — kus on kodukene kullal', varjupaika vaesele? Magades vast Maarja mullal leian rahu aseme.

3. pilt.

Ap.-õigeusu kirik. Preester, köster, koor, kirikulisi, kaks sandarmit.

Preester (enesele): Kästud on — tohin siis keelduda!? Kurb, väga kurb... Aga noh — pöörame asja naljaks... (*Kirikulistele*). Võtke kuulda Kõige Kõrgemalt poolt armuliselt kinnitatud ministrite nõukogu otsust. (*Loeb määrust sõjavälja kohtute ellukutsumise kohta. Siis lõpetades*): Au olgu Isale, ja Pojale, ja Pühale Vaimule nüüd ja igavesti.

Köster: Aamen.

Koor: Aamen.

Preester: Võtke veel kuulda, mis on Keisri-härra hääks arvand teatada oma truudele alamatele. (*Vaikib*). Keisri-härra saadab õigeusklikkudele palju, palju tuhat tervitust! (*Suitsetab viirukit*).

Mees punase kaelarätiga (kirikuliste keskel): Tubli sõna, papp! Enne nende Keisri-härra ametlikkude tervituste saatmist on meie maal kohtuta hukatud juba 328 inimest! (*Ütleb ning hakkab enesele teed tegema kirikuliste seas, kaob ukse kaudu vasakule*).

Sandarmid (nagu ühest suust): Ah, röövel, vot röövel! (*Punase kaelarätiga mehele järele*).

Preester (ehmunult ristitähete tehes): Issand, heida armu!

Köster: Issand, heida armu!

Koor: Issand, heida armu! Issand, heida armu!
Laul vaikib pikkamisi.

4. pilt.

Salapärase võlvialune. Põleb kaks õlilampi. Luteriusu pastor, piibel käes. Tema kõrval pastor ratsapiitsaga. Tulevad, rääkides omavahel.

Parun: Nii siis, teie teate, mis on pastori ülesanne oma emamaa provintsis ka mässu lõpul?

Pastor: Armas paruni-härra! Kas kumbki meist on ealeski kahelnud meie liidu tõelisuses? Kindel toetus! Ustav vastupidavus oma kutses! Sest nõnda ütleb Nordlivländische Zeitung: „Lõpliku võidu omal ajal kingib Jumal kõigile ustavaile maal.“

Parun: Jääb soovida, nagu ütleb meie leht, et uus korpuse komandör Orlov oma võimu ära kasutaks väsimatult ja valjult. Peame olema karmid, et mäss ei muudaks inimesi loomadeks.

Pastor (kätt ulatades): Seks Jumala õnnistus meie sõnale ja relvale!

Parun: Saksa sõnale ja relvale!.. Ning teie peate teadma, et mina nii käsen! (*Mõlemad ära*).

Mees punase kaelarätiga (samba varjus): On vene eru-ekstsellents, aga kõneleb saksa relvast...

Katoliku ksönds (tuleb aeglaselt, käed rinnal, pomisedes midagi enese ette).

Mees punase kaelarätiga (vaatleb teraselt preestrit): Paater... kas teate juba, et mäss on lõppemas kirikuvürstide, parunite ja keisri täielise võiduga?

Ksönds (seisatub ning kuulatab silmi tõstmata).

Mees punase kaelarätiga: Mis öeldi Juudamaa kuningale, kui ta tuli Jeruusalemma?

Ksönds (vaikib).

Mees punase kaelarätiga: K. R. — Vene suurvürst Konstantin Romanov oma draamas „Juudamaa Kuningas“ on näind Tema emaeelsi kabjajälgi ning on lasknud sellele laotada ühel naisel räti hosianna saatel... Vahest praegu möödus siit meie maa ja rahva isehakand kuningas, kaasas üks tema poolt ära valitud isaeesel... Kas teie ei laotaks oma rõiva nende jälgedele?

Ksönds (pomiseb midagi).

Mees punase kaelarätiga (õlgu kehitades): Noh, ei taha teid kauem kiusata, aulik isa. Mõistate vähemalt vaikida.

Ksönds (silmi taeva poole tõstes, vaikselt, peaaegu laulval häälel): Te Deum laudamus!
(*Aeglaselt ära*).

Mees punase kaelarätiga: Te Domino cantate!
(*Samba taha*).

Juut (pigimüts pääs, komps käes, kummargili): Kas õhk on puhas?.. (*Istub samba kõrvale ja hakkab revideerima oma kandamit*).

Mees punase kaelarätiga (jälgides juudi tegevust): Kui tulevad ehk tegelased, kes kasutavad ära selle mammona kuninga, arvestades tema salahi valitseda antisemiitide üle ja tema kirge lüüa profiiti segadusest ja rumalusest, — mäherdune kaos sünniks! Sellest hoidku mind eemale ksöndsi Jumal... Ahaa, veel tuleb rahvast...

Vange (ahelais kahekaupa, rütmiliselt liikudes laulu saatel „Päike tõuseb, loojub jälle“.)

Juut (ehmub rängalt, pillab ärevuses oma vara, haarab aga siis selle jälle, põgeneb.)

Valvur: Vait! Väike peatus.

Vangid peatuvad ning panevad kompsud maha.

I vang: Isand, olen eksind. Ent luba mul, kui oled kaastundlik, öelda jumalaga oma emale. Ta elab sääl väikeses majakeses...

II vang: Isand, olen eksind. Ent luba mul öelda jumalaga mõrsjale, ta siinsamas kural...

III vang: Luba mul öelda jumalaga oma õele, ta siinsamas hääl...

IV vang: Olen kuuldavasti eksind ning rändan nüüd Siberi... Ent luba mul öelda jumalaga oma naisele, kes siinsamas lõunas...

V vang: Lase mul jätta jumalaga oma pojaga, ta siinsamas põhjas.

VI vang: Luba mind inimese-venna manu, kes elab sääl läänes...

VII vang (noor): Mina ei tahaks muud kui luba rääkida vabadusega... Luba öelda jumalaga temale!

Valvur: Oo-oh! Lollus, poiss!

VII vang: Ära naera! Vabadus on ülim sõna, hinge õilsam ilu! Vabadus, — püha oled! Vennad-õed armastuses, hõimluses ja suguluses, ärge surmaski loobuge vabadusest! Vanutan teid, — ärge loobuge!

Valvur: Igasugune kihutustöö on keelatud surmanuhtlusega. (*Laseb nagaanist noore vangi pihta, kes langeb nagu viljakõrs vikati ees.*) Noh, edasi, edasi! Võite... laulda.

Vangid (edasi liikudes, ära):

Päike tõuseb, loojub jälle, vangikambri akna all jne.

VII vang (surmaga võideldes): Täis... ei... ole... veel... kompleks...

Laul vajub kaugemale, kaugemale.

Mees punase kaelarätiga (kummardub üle laiba).

Eesriie.

Kapten Marryal

Kuldse purskkaevu saar

„Laev sõitis Ameerika. Kuigi ilm oli tuuletu, tekkis kummaliselt järsku tugev õhuvool. See kogu aeg paisudes kujunes lausa tormiks. Olime sunnitud kõrvaldama kõik purjed ning jätma laeva tuulte hoole, ja nii vintsutati meid paar päeva mööda ääretut lainetevälja — siis alles vaibus mere äkkviha. Minu arvutuste järele pidime asuma keset Atlandi ookeani, eemal harilikust laevateest.

Kui torm rauges, seadsime purjed uuesti korda. Oma suurimaks hämmastuseks nägime nüüd palju merilinde, millised tavaliselt harva eemalduvad rannast kaugemale. Ometi viibisime kindlast maast peaaegu tuhat miili eemal. Jälgisin linde ja, kui päike hakkas loojuma, märkasid, et nad hoiuvad kakku.

Lootes avastada mõnda seni tundmatut maad juhtisin laeva kogu öö kestel suunas, kuhu liikusid linnud. Järgmise päeva varahommikul nägime otse enese ees saart. See oli nähtavasti miili 10—15 pikk, kerkis kaunis kõrgele merepinnalt ning omas pikerguse-ümmara kuju. Teadsin, et säärast saart pole leida üheltki maakaardilt. Otsustasin saart uurida ning heitsin ankrud ühes väikeses lahes. Kaldal märkasime üksikuid maju, mis näitas, et saarel asus elanikke, ehkki polnud näha kindlustuste ja kahurite jälgi.

Ei saanud meie veel purjesid kokku võtta, kui saarelt laskus vette paat, võttes suuna otse meie juure. Ta kiirelt lähenes meile, ja meid ei imestanud vähe ta ehitus kui ka ta juhid.

See oli lai kaater, kaetud suurepärase nikerdusega ja kullakorraga. Laeva päras lehvis valge väljaga lipp, mille keskele oli õmmeldud kuldne purskkaev. Kolm inimest, kes paadis istusid, eriti

tüürimees, olid riietunud kallistesse, kullaga väljõmmeldud rõivastesse. Ent veel enam imestas meid see, et nende näonahk oli hele-sinikas; nende silmad olid mustad, juuksed aga kastanikarva, läikivad.

Kõige vanem neist astus laevalaele, kõnetas mind puhtas portugali keeles ja küsis, kas mõistan teda.

Vastasin jaatavalt, mille järele saime kutse külastada saart tema kuninga nimel. Ta küsitles mind meeskonna arvu suhtes, kas meil on laeval haigeid ja palju muu kohta ning kirjutas vastused kuldtahtvlikele tsinnoberi-tükikese otsaga.

Vastates kõigile küsimusile, kuulsin temalt, et saarele oli asunud laeva meeskond, kes Basco de Gama juhatusel tagasiteekonnal Ida-Indiast, idamaa saadused ja vastavastatud saarte mõned elanikud laadungiks, oli purunenud ning kandunud selle saare juure. See viljakandev ja looduse kõikide andide poolest rikas saar on kullalade ning tema elanikud, teiste metallide puudumisel, on siin sunnitud valmistama harilikumadki anumad kullast. Ent saare suurim imetlusobjekt on allikas, kust fontäänina purskab vesi, mäe jalal. Selle purskkaevu vesi on imeilusat värvi ning pikendab igaühe elu, kes seda joob, ja saar on selle fontääni auks ristitud „Kuldse purskkaevu saareks.“

Saarlane lisis juure, et nad 300 aasta eest jõudes sellisesse paika kuulusid mitmesse rahvusesse ja tõugu, ent saare kliima ja võluvesi on aegade möödudes toonud muutuse nende näo värvi, milline kõigil ühtlane, välja arvatud naised, kes pole nii tumedad nagu mehed.

Vähesed laevad külastasid saart ning inimesed, kes neil asusid, enamikult pea kõik jäid saarele, ja sellepärast saar ongi seni tundmatu; kuningas on väga armuline võõraste vastu ja alati võtab neid vastu oma lossis, mis asub samal kohal, kus leidus purskkaev.

Ta lõpetas oma jutu palvega järgneda temale ja avaldada oma lugupidamist kuningale ning kinntas, et tema majesteet, kui tahame lahkuda saarelt, arvatavasti lubab meil võtta kaasa metalli, mida mujal nii kõrgelt, nende juures aga nii madalalt hinnatakse, niipalju kui kannab meie laev.

Arvatagi, et see sõnum mind väga rõõmustas. Pidasin oma õnne juba kindlustatuks ning ruttasin paati saare esindaja järele, kes teatas, et äratan kuningas pahameele, kui ma ei luba ka meeskonnal ilmuda lossi. Kuna kõik peale seda, mis kuulnud, tahtsid käia maal ja saadik kinnitas mulle, et tuul ealeski ei ulatu neemeni, mis asus tuulepoolisel küljel, siis andsingi oma nõusoleku lahkuda laevalt kõigile, välja arvatud kaks madrust.

Randusime ning lähenesime ühele külale, — ja kui suur oli meie üllatus, kui nägime, et isegi saakünad, aiateibad ja -varvad, sõnaga kõik asjad, mis mõeldavad ühes külas, olid puhtast kullast. Ent meil polnud mahti vaadelda kõike, sest sellal ilmusid kohale saanid, mille ette olid rakendatud härjad.

Asusime sõidukeisse, ning loomad kihutasid tuhatnelja märke. Vähem kui kahe tunni jooksul saabusime kuninglikku lossi. See oli ruumikas ehitis, mille arhitektuuris polnud midagi erilisel silmatorkavat, peale suurte kuldsete postide, millistele tugenesid igast küljest esileulatuvad kaetud käigud.

Kui lahkusime sõidukeist ning sammusime mööda galeriid, mille moodustasid need postid, mind imestasid suurepärased kujud, millistega ta oli kaunistatud. Nad seisid hiilgavatel puhtast kullast kuubilistel alustel ning olid valmistatud millestki kaltsedoni taolisest aineist, mis ühenduses meisterliku tööga andis neile elavate kujude ilme. Samuti üllatasid mind kummalised seisundid, mis oli neile andnud kunstnik: kõik nad, kehaosade imestamisväärselt täpsete mõõtude ja reeglipärasuse juures, olid siiski enamikult ebaloomulises asendis. Mõned näisid magavatena, teised naervaina, nutvaina jne.

Ainuski neist kujudest polnud korralikus või meeldivas asendis, ja ma kahetsesin selle asja-armastaja kummalist maitset, kes mõjutas nii osavaid kunstnikke, et nad löid jumaluse kujutuse sääraustes ebaviisakates asendites. Tahtsin teha sellekohase märkuse oma saatjale, ent tuletasin meele, et viibin kuninglikus lossis, aga mitte töötoas; et ka kuningail on iseärasusi, mida nad ei arva heaks esitada publiku maitsekohtule.

Kui jõudsime galerii lõppu, avanes kõrge uks ja meid peaaegu pimestas see hiilgus, milline avanes silmale.

Kuningas istus kaunilt ilustatud troonil, milline tervelt oli üle puistatud kõigis mõeldavates värvides mosaiigiga purpurpunasest kullast. Saali seinad ja lagi oli samast metallist ning kohati polee-

ritud, nii et kangastasid kogu ümbrust; paiguti olid nad kaunistatud nikerdustega, mis ilmutasid suurepäraselt joonistust ja toredat tööd. Mõlemal pool troonist seisid daamide read kuni usteni, mille kaudu astusime sisse, nende taga aga mingisugusel kõrgustikul õukondsed, rietatud kullaga osavasti tikitud rüüdesse.

Naiste näod olid heledamad kui meestel ja nende näo taevasinine helk oli kirjeldamata ilus, andes neile kerge läbipaistvuse. Ent ükski neist ei suutnud võistelda kuningatariga. Ta oli jõudnud peaaegu trooni astmeteni, ja ta lokid olid ehitud väikeste ketikestega ja teiste kiirgavate esemetega. Ta istus trooni astmeil, ja ma olin niivõrd pimestatud ta taevasest ilust, et unustasin öelda oma tervituse kuningale ning seisin tummana tema ees.

Kuningas võttis meid vastu väga armuliselt, esitas mulle palju küsimusi ning poole tunni pärast, lõpetades vastuvõtu, ettas mõningaile ilusamaile õuedaamidele valida omale kavalereid meie keskest ja lõbustada ning teenida teda.

Igal maal on omad erilised kombesed, ja siin leidis üks, milline tundus mulle teistest tähelepanuväärsemana ja millist täita ma peaaegu unustasin. Kui ma meid juhtivat kammerhäralt küsisin, mil viisil siin peab kuningat tervitama, ütles ta, et tuleb sirutada käsi ette näoga ühele kõrgusele ja lasta kuningale nina alla nippi, mida kõvemini, seda parem.

Ent segaduses unustasin selle sootuks ja tuletasin meele oma läbematust alles siis, kui kõik daamid, valmis täitma oma valitseja soovi, hakkasid teineteise järele oma imeilusate sõrmekestega temale nippi laskma. Lahkudes avaldas kuningas soovi, et viibiksime lossis paar päeva, ja tegi meile au kutsega osa võtta tema peolauast.

Mindi laiali. Daamid, kelle hoole anti minu inimesed, juhtisid neid mitmele poole ja jätsid mu üksinda printsessiga, kes pidi oma isa, kuninga, käsul hoolitsema minu eest. Olin valmis langema ta ette põlvile ja kummardama teda nagu jumalust; ja lõppeks laskusingi ühele põvele ja vaatasin sõnatult, mingisuguses meeltesegaduses ta mustadesse silmadesse, nautides ta taevalist ilu pilkudega.

Ta naeratas ja ütles minule:

„Pean teid lõbustama, püüdma teha teie siinviibimise meil mitte igavaks, ja rõõmuga ma alistan oma vanema käsule. Soovin vaid, et teie lõbutsemine oleks kestvam ega mitte nii lühike, nagu see esineb meie mitteaalalises maailmas.“

Nende sõnade juures ta rinnast puhkes sügav ohe. Jäin lebama ta jalgade ette ning, julgustatud ta lahkusest, esitasin talle rahena sõnu, mida sellistes olukordades tuleb võtta vaid tühiste prantsuse komplimentidena, ent millised sel korral avaldasid mu tõsiseid tundeid. Sügavast südamest tulevad sõnad on alati ilusad. Kuna aga tol ajal omasin erilisel meeldiva välimuse, siis näiski, et mu püüded talle meeldida võeti tema poolt heasoovlikult vastu.

„See kohustus“, jatkas ta, „pole minule pandud mitte esimest korda, ent seni oli see minule alati rõhuv ja ikka ma kutsusin appi oma preileid.

Ent kunagi pole ma kõigist siia sõitnud võõramaa-
lastest näinud teietaolist. Olete tagasihoidlik ja
— võrreldes inimestega, kes ilmuvad meie juure
laevakaptenitena — väga eralduv, teie kasuks. Olin
ükskõikne ning isegi rõõmustasin, kui lõppeks va-
bastati mind mu ülesandest, aga nüüd tunnen soo-
tuks midagi muud. . .“

Ja jälle ta ohkas.

„Kui see oleneks minust ja minu soovidest,
kaunis printsess,“ vastasin, „siis, kardan, et mu
kauaaegne juuresolu õndselt tüütaks teid. Veel
kunagi pole ma näinud nii tänulikku, muinasjutu-
list olendit. Ah, jääksin surmani teie hoole-
aluseks!“

„Vahest saabki see nii olema,“ vastas ta tõsi-
selt; ent korraga, otsekui midagi meele tuletades,
ta muutus jälle rõõmsaks ja jätkas: „Ent aeg möö-
dub, kuna meie võime seda kasutada paremini. Jul-
gen teilt paluda luba alistuda mul oma isa käsule
ja kasutada kõike minust olenevat teie lõbusta-
miseks.“

Ta andis mulle käe, millele vajutasin lugupeo
suudluse. Ta näitas mulle kogu lossi, juhtides mu
tähelepanu kõigele, mida ta selle vääriliseks pidas.
Nii veetsime kõnelustes kolm tundi. Avaldasin
lõppeks soovi näha ka imelist purskkaevu, millele
saar võlgnes oma nime.

Kuidagi murelikuna sammus ta ees mustast
marmorist saali, mille keskel asus fontään, millest
purskas vesi 6—7 meetri kõrgusele, et siis langeda
ruumikasse kaussi. Langedes vesi mängles vikera-
kaare kõigis värves, ja sädelevad piisad hiilgasid
otsekui puhtaim kuld.

„Milline haruldane vaade!“ hüüdsin minutilise
vaikuse järele, mille kestel teda vaatlesin tummas
imetluses. „See'p siis ongi too eluvesi?“

„Ja joobumuse. . .“, lisandas printsess. „Seda pa-
kutakse laua juures. Ah, jumala pärast, olge selle
vee tarvitamises võimalikult mõõdukas!“

Töötasin talle seda, ja meie jätkasime ränna-
kut lossi galerii poole. Näitasin printsessile sini-
selt kaltsedonist kujudele ja küsisin temalt, kelle
töö nad on ja mispärast on nad kõik säärastes koo-
milistes ja maitsetutes asendites.

„Sellele küsimusele,“ vastas ta, „võin öelda vaid
niipalju, et nad on valmistatud sellel saarel. Nüüd
aga peame pöörduma tagasi, sest peatselt on oodata
kutset kuninglikku lauda minekuks.“

Meie, s. o. mina ja mu kaaslased, võtsime istet
peolaua juures: mõlemast soost õukondsetel polnud
seda au. Iga daam seisis selle seljataga, kelle hoole
ta oli antud, ja teenis teda.

Minu viisakus õrnema soo suhtes oli sügavasti
liigutatud mõtte juures, et ilus printsess peab
täitma teenija osa, ja vaikselt häälel ma avaldasin
temale oma tundeid. Ta raputas pead, otsekui ette
heites minule mu ettevaatamatust, ja ma ei öelnud
enam sõnagi.

Kui olime lõunastanud, käskis kuningas tuua
kuldse purskkaevu vett. Ta kiitis selle omadusi
ja käskis igal daamil ulatada oma kavalerile peeker.

Andes mulle kuldset vett, printsess kergelt
surus minu kätt, et mulle meele tuletada mu luba-

dust. Jõin üsna vähe, ent ka nüüd juba tundsin
selle kummalise vee mõju: muutusin ebatavaliselt
rõõmsaks ning tundsin mingit erilist joobumust.

Kuninga märguande järele istusid daamid meie
kõrvale ja oma meelitustega suurendasid veelgi iha
vee järele, millisega peekrid vahetpidamatult täi-
deti. Pean tunnistama, et printsess nii jumalikult
kostitas mind, et vaatamata ta kahekordsele hoiata-
vale jalavajutusele ei suutnud ma keelduda joomast
ta ilu auks.

Tüürimees ja üks madrus, tuntud joomarid, tar-
vitasid vett nii ülemääraselt, et langesid meelemär-
kusetult marmorpõrandale ning lebasid seal liiku-
matult. See stseen tõi mulle mõistuse tagasi, mida
juba kippusin kaotama. Tõusin oma kohalt üles ja
tähendasin oma kaaslastele, et pole sünnis prants-
lasel end juua purju majesteedi juuresolekul, ja
palusin neid mitte enam juua, vaid lahkuda laua
juurest, kui ei suudeta säilitada tarviliist vii-
sakust ja korda, mida meie ei pea unustama daamide
juuresolekul. Viimane korralekutse mõjus veen-
vamalt, ja kogu seltskond järgnes minu sammule,
vaatamata kuninga manitsustele, kes nähtavasti tah-
tis meid kauemini kostitada. Mõlemad joobnud
kanti õukondlaste poolt välja ning kuningas lahkus
saalist mitte just kõige paremas meeolus.

Jäin jälle üksi kauni printsessiga. Vaimusta-
tud elustava vee mõjust langesin põlvili tema ette
ning avaldasin talle leegitsevaimates sõnadega oma
armastust ja iha leida tema südames vastukaja minu
tunnetele. Mulle paistis, et mu sõnad avaldasid
soovitavat mõju, ja ma ei taganenud: nimetasin
teda õrnemate nimedega, vandusin truudust sur-
mani, ja heatahtlikult ta kuulas mind, kuni saabus
öö leidis meid ikka veel istumas trooni astmeil.

„Ei tea, kas tulevad teie sõnad südamest,“ ütles
ta lõppeks, „kuid tunnistan, et usun teid, sest olek-
sin väga õnnetu, kui kõik teie poolt öeldu osutub
ebaõigeks. Ent konelele kuldse vee mõjul ning
võite seepärast pettuda. Läheme, on juba aeg juh-
tida teid puhkusele. Kui te homme ei muuda oma
mõtteid, siis pean teile midagi avaldama.“

Järgmisel hommikul virgusin, tundmata möö-
dunud päeva ülearususi. Peagi kohtasin printsessi.

„Mu tunded teie vastu, kaunis printsess,“ üt-
lesin talle, ta kätt suudeldes, „pole muutunud; kas
elu teie seltsis või surm teieta — mu otsus on
kindel.“

Naeratades vastas ta:

„Kui see on nii, siis olen nõus teie heaks oh-
verdama kõik. Enne teiega kohtamist ma ei tead-
nud, kas on mul südant. Järgnege mulle: teie peate
kõik teada saama.“

Läbistasime suure saali, mis asus meie maga-
distubadega kõrvuti. Printsess juhtis mind kaudu
hämara käigu ruumi, kus asus paar kuldset kujuta
alust. Toa teises osas nägin oma imestuseks, et
kahele neist olid asetatud õhtul joobnuks jäänud
tüürimees ja madrus. Nad olid muutunud samaks
siniseks kaltsedoniks, millisest olid valmistatud ku-
jud galeriil.

„Kas tunnete neid kujusid?“ küsis printsess.

„Jah, tunnen!“ vastasin üllatunult.

„See on kuldse purskkaevu vee ülemäärase tarvitamise tagajärg,“ jatkas ta. „See vesi sisaldab niipalju erilisi aineid, et kui kord meelemärkuse kaotamiseni seda tarvitada, siis avaldab ta mõne tunni jooksul mõju, millist näete siin. Nii on saavutanud minu isa kõik need kujud, mis äratavad teie tähelepanu. Nad on kõik pärit laevadelt, mis randunud meie saare juures ja mille meeskonnad enam eales ei jõudnud tagasi kodumaale. Ent sama vesi, kui seda tarvitada mõõdukalt, pikendab elu ja karastab südant. Ja sellepärast mu isa karmust kannatavadki tema alamad nurinata: kui keegi neist saadab korda suure roima, siis määratakse neile karistuseks tarvitada seda vett kuni nad joobuvad, mille järele nad seatakse üles saare mitmesugustes osades kuningliku viha mälestusmärkidena. Võibolla küsite, miks pole ma sama südametü, nagu kõik teised saare elanikud? Olen sündimiselt varustatud hea südamega ja mu ema, nähes seda, muretses väga: ta teadis, et säärase südamega ei leia ma õnne maailmas, kus niipalju karmust ja pettusi, ning sundis mind igati vee joomisele. Ent harilikult meie põlgame seda, mida meid lapseas sunnitakse tegema. Vihkasin seda vett ning oma ema surmast saadik — olin siis 7-aastane — ei võtnud ma seda suhugi. Kui ma poleks teile seda avaldanud, siis täna õhtul, söögi järele, kus, nagu eilegi, antakse seda vett, muutuksite ühes oma seltsimeestega minu isa karmuse ohvriks. Mu poolehoid teile päästab loodetavasti ka teiste elu. Peate põgenema. Hoiatage meeskonda, et nad sel õhtul keelduks joogist, ning mõelge välja mingi ettekääne, et saaks hommikul paariks tunniks eemalduda laevale. Mis puutub minusse. . .“

Ma olin sügavalt puudutatud sellest uudisest, ent kogudes end tähendasin:

„Teieta, printsess, ei või ma, ei taha ma siit lahkuda. Kas sõidate minuga või jään mina siia ning ei hooli millestki. Ennem olen nõus seisma kujuna ühel neist alustest, kui et lahkuda saarelt purustatud südamega.“

„Siis tõeliselt ta armastab mind! Siis tõeliselt leidub inimesi, kes ei tunne pettust!“ hüüdis printsess, langedes põlvili pisarsilmil. „Jah! Olen veendunud, et sa ei jäta mind, jatkas ta, surudes minu kätt oma käekestega. Eks ole, sa ei jäta mind maha?“

Surusin ta rinnale ning vandusin talle armastust hauani. Siis läksime koos minu tuppa, et koraldada tarvilikke samme. Hommiku kestel sain hoiatada kõiki oma seltsimehi, välja arvatud üht, keda kustki polnud leida, ähvardava hädaohu eest.

Õhtul istusime jälle lauda ja kui hakati pakkuma jooki, langes see, keda ma ei saanud hoiatada, peatselt joobnult põrandale. See asjaolu oli ettekäändeks mitte enam juua. Näitusin murelikuna, heitsin ette oma seltsimeestele ebakorralikku ülalpidamist, palusin kuningat meid vabandada selles, et tema juuresolekul mõned unustavad tarvilise austuse tema isiku vastu, ning tõusin üles, vaatamata kõigile kuninga manitsustele jääda kohale.

Teisel hommikul ütlesin, et tahan oma meeskonnaga minna laevale paariks tunniks, et tuua

elevandiluud, millist tahan kinkida kuningale ja mis, nagu mulle kinnitati, leiab sõbraliku vastuvõtu. Printsess soovis meid saata ja kuningas, väga rahul ta tähelepanu puhul, lubas meil minna tingimusel, et oleksime määratud ajal tagasi.

Seni kui rakendati saanide ette härgasid, palusin printsessi tuua paar nõutäit kuldset vett, millist tahtsin esitada Euroopa teadus-maailmale uurimiseks. Tal õnnestus see ning me toimetasime kahekesi vee meeskonna teadmata laevale.

Siin käskisin kohe ankru hiivata, ja varsti me lahkusime raskusteta rannast, sest saare elanikud ei kahtlustanud meid sugugi selles kavatsuses. Veel ealeski ei tundnud ma end nii õnnelikuna nagu nüüd, nähes end lõppeks ulgumerel kuldse printsessi kõrval, kes iga päevaga sai mulle järjest kallimaks.

Kiire pagemise juures unustasime aga sootuks varustuda veega, ja meie veetagavara oli nii väike, et igäüks meist pidi päeva jooksul leppima veerand liitriga. Väljakannatamatu palavus tegi meie seisukorra veelgi raskemaks ja minu meeskond, vaatamata minu manitsustele, püüdis öösiti tasahilju pääseda vee juure, nii et lõppeks pidime kannatama kibedat puudust. Ühtlasi tabas meid teine õnnetus: kadus tuul.

Ent kõik need nuhtlused polnud võrreldavad sellega, mis üsna ootamatult prahvatas esile. Minu printsess, harjunud igasuguste mõeldavate mugavustega, ei suutnud välja kannatada kitsa kajuti leili troopilise päikese all, saades palaviku. Minu abiandmispuuetel polnud mingeid tagajärgi ning kolme päeva pärast vajusid ta silmad kinni jäädavale unele. Tema viimsed sõnad olid palved Kõrgeima poole minu pärast ja kahetsus, et peab jätma maha selle maailma sellal, kui leidis inimese, kes esimesena andnud temale tunda elu hinda. Mina viskusin. . .“

Vestleja siin näis väga liigutatuna: ta kattis näo oma laia käiksega ja vaikis.

„Vannun Allahi ja tema prohveti juures, need prantslased oma eitedega on üliürumal rahvas!“ ütles paša. „Siiski, pean tunnistama, see printsess meeldib mulle. Tõesti kahju, et ta ära suri. Aga edasi, edasi. Noh, kuhu sa siis viskusid?“

„Tema laiba peale,“ jatkas prantslasest renegaat Salem kurval häälel, „mul oli ju nüüd ükskõik kas elada või surra. . . Lõppeks läksin aga laevalaele, kus leidsin jänust vaevatud meeskonna peaeagu samas meeleolus. Ent ma ei pööranud neile mingit tähelepanu: mu segane pilk uitas mere peegelpinnal, millel tuule täielisel puudusel polnud mänglemas isegi virvendust. Meeletus tõstsin siis pilgu päikesele, mis oma põletavaid kiiri puistas alla otse pea kohalt justkui tahtes meid lõplikult hävitada. Mu südames liikus veel vaid üks soov — tahe ühineda jälle sellega, keda jumaldas. Tuli meelega korraga kuldne vesi, mille juba olin peaeagu unustanud. Tormasin kajutisse kavatsusega end purju juua ning jätta see maailm täis puudusi ja muret. Võtsin ühe nõu, kallasin väriseva käega klaasi täis ning tühjendasin selle kähku, ühe söömuga, just nagu kartes, et minu printsessi hing teel pühikute

elamu juure võiks vahepeal lennata nii kaugele, et minu oma ei jaksa enam jõuda järele.

Tahtsin parajasti kallata enesele teist klaasi, kui nõu kisti ära minu käte vahelt. Nagu janust piinatud loomad, kes rohtlaanes haistavad lähedat allikat, nii meeletu rõõmukisaga tormasid kajutisse mu laevurid, haarasid kõik nõud ning vaatamata minu palveile jätta minulegi janukustutuseks vaid tilk, tühjendasid need ahnelt, et naerdes ja kisades minna tagasi laevalaele.

Vesi, mille suutsin ära juua, avaldas siiski head mõju, peletades vähemalt minu kurbuse, ja ma vajusin mingisugusesse täielisse ükskõiksusesse, mil-line olukord kestis mitu tundi. Kui toibusin ning läksin laevalaele, leidsin kogu meeskonna surnuna — kõik olid muutunud siniseks kaltsedoniks!

Ent ilmastikus tuli pööre: pilved sõudisid kauge-
gusest taevale, tõusis tuul ning hakkas kurblikult uluma mastides. Eemal ühinedes lindude kisaga, kärgatasid äikese prahvatused — oli näha, et tuleb tugev torm. Purjed olid maas ja kõrvalabita oli võimatu neid korda seada; ent mulle oli ükskõik, mis saatus toob.

Piksenooli kihutati üle taeva igas suunas, ja suured vihmapiisad langesid laevalaele. Jooksva vee nägemine elustas minus eladatahtmise iha ja ma täitsin vihmaveega kõik tühjad vaadid. Mu mõtted uitsid vaid nende ümber, mitte vähematki tähelepanu pühendades oma seltsimeeste laipadele, kellest kõndisin ükskõikselt üle. Korraldasin tagavarapurjed, aga tuul rebis need puruks ja mastid murdusid otsekui pilpad. Ülemised neist langesid merre ja laeva kanti mööda laineid nagu män-guasja, kuid mina ei pööranud tähelepanu sellele — täitsin vaatisid veega.

Kui lõpetasin selle töö, valdasid endised tunded minu südame: tuli jälle meele mu kaotus, ja ma läksin kajutisse. Seal lebas mu armastatu oma täielises ebamaises ilus. Suudlesin ta külmi põski, keerasin siis ta kotiriidesse, kandsin laevalaele ning heitsin merre. Kui ta oli möirgavatesse voogudesse kadunud, näis mulle, et mu süda kisti rinnust ja heideti talle järele merre.

Ülimal määral erutatuna langesin mõistusetult laevalaele. Kui kaua siin lebasin — ei tea. Kui virgusin, seisis päike jälle kõrgel. Ent torm pol-nud veel raugenud ning endiselt maru kandis laeva edasi-tagasi. Rebenenud purjed lehvisid tuule käes nagu lipud — alumistel mastidel, kuna puru-nenud mastid otsaga üle ääre lainetes rippudes sõitsid laevaga kaasa, kistud järele vahujugades.

Minu seltsimeeste kivistunud ihud lebasid laiali mööda laevalage ja lained, tungides üles, uht-sid neid.

Ka sinul on juba villand elust, mõtlesin, pöördudes laeva poole, ka sina oled tüdinanud uitmi-sest mööda laineid, vahetpidamatult hädaohtudesse sattumisest ja õnnetustest. Sadamaisse sõitmistest seks, et uuesti alustada oma vaeva; teiste tasuta teenimisest ja laadungi kandmisest ilma —“

„Püha prohvet!“ hüüdis paša. Veel ealeski pole ma kuulnud, et inimesed räägiks laevadega, ja sellest ei saa ma aru. Jäta vahele kõik, mis sa

rääkisid laevale, ja mis ta sulle vastas, ning jatka jutustust.“

„Torm kestis veel kolm päeva, mille järele saabus vaikus. Kompassi järele sain teada, et asun Ida-India saarestiku läheduses. Vaadeldes laipasid arvasin nüüd, et võin teenida nende pealt suure summa Itaalias, kuulutades need kunstitöiks.“

Kuna mul muud teha polnud, muretsesin laevast laudu ning tegin nendest laipade jaoks kastid. Arvatagi, vaevata ei õnnestunud mul neid asetada alla laeva keldri. Siiski läks see mul korda, välja arvatud väike õnnetus: üks laipadest kukkus just laeva põhja ning, olles õrn mass, purunes kildudeks.

Kuna purunenud laibal ei võinud olla kuju väärtust, siis murdsin ta päriselt tükkideks, et teda veidi uurida. Võin teie kõrgehiilgusele tõendada, et oli kummaline näha, kuis inimese sisikonna iga osa, ka kiviks muutununa, oli säilitanud sama värvi nagu elusas inimeses. Süda näit. oli punane ning, saabunud Itaaliasse, tegin sellest palju pitsateid, ning graveerijad, kellele nende tegemise usaldas, tunnistasid selle suurepäraseimaks punaseks serdoliigiks. Mul on veel alles tükikene tumedat kivi, mis oli kord neeruks, tarvitasin seda tuleasaavutamiseks välgu-mihklina. Kõigel kokku oli suur väärtus, sest rasva- ja kõhuosade segu andis suures mitmekesisuses kauneid onükse ja sardonükse, mil-lised kasulikult müüsin kalliskivide-äriridele.

Kujude pakkimine võttis mitu päeva. Mul pol-nud puudust toiduainetest, ja ma lootsin, et veel enne kui see lõpeb kohtan mõnda laeva.

Juba oli möödunud kolm nädalat mu merel uitmistest, kui korra hommikul, tulles laevalaele, nägin mõlemal pool laeva maad. Kohe tundsin ära Gibraltari kaljud ja lahe. Üks hispaania suurtükkipaat sõitis minu laeva juure. Ütle-sin, et meeskond suri kahe kuu eest kollasesse pala-vikku. Mind paigutati 40-päevasesse karantiini sunduslikult ja selle lõppedes sain loa laevä relvas-tada ning hankida uut meeskonda. Müüsin 2 nõud, milles oli kuldvesi ja millised, nagu teisedki saa-relt kaasa võetud asjad, olid puhtast kullast, — ning saadud raha eest ostsin uueks teekonnaks laadungi.

Pidasin rumaluseks sõita sadamasse, kus võidi mitte üksnes laeva ära tunda, vaid kus ka minu kujud võisid endise meeskonna tuttavate poolt ära tuntud saada, ning mind veel, kes teab, mustkunst-nikuna inkvisitsiooni poolt ära põletada. Sõitsin Neapoli, kuhu ka õnnelikult päralt jõudsin. Toi-metanud oma kivenenud seltsimehed kaldale, üüri-sin enesele suure korteri, kus need välja panin, lootes neid ära müüa võivat korraliku summa eest; ent kuna ma ei teadnud nimetada kunstniku nime ja kuna kujudel puudus graatsia, mida Itaalias nii hinnatakse, siis jäidki nad minu kätte müümata. Ühtlasi tunnistati, et nad olevat halvasti välja töötatud... Siiski õnnestus mul kaht neist ära anda, ühele sitsiilia aadlikule. Teised otsustasin purustada, sest kildude eest võis teenida palju raha. Ning nende müük edeneski paremini kui võis soo-vida. Samuti teenisin kena summa ülejäänud kuld-nõude müügist. Need kõik müüsin inglise hari-

duseotsijaile, kuulutades need leidudeks Pompei varemetest.

Nüüd, taskus ilus summa, otsustasin sõita kodumaale. Avaneski seks vastav juhust ja ma sõitsin ning saabusin õnnelikult Marseille'sse. Ja nii lõpeski mu teekond. Loodan, et see oli teile meelepärane.

„Jah,“ vastas paša üles tõustes, „vaata, see oli alles teekond! Mustapha, anna temale 30 kuld-tükki.“

Paša kadus eesriide taha, et harjunud kombel minna naiste-poolle.

„Ütle, kas oli ka midagi tõtt sinu printsessi loos?“ küsis vesiir. „Alul mõtlesin, et see kõik on vaid väljamõeldis, ent kui sa puhkesid nutma...“

„Seda tegin suurema efekti saavutamiseks,“ vastas prantslane. „Kui mina oma jutustuses valmistun, siis sageli seda, mis on vaid mu enese mõttevili, hakkan ma isegi pidama tõeks...“

„Püha prohvet, milline and!“ arvas Mustapha. „Sina oled seda väärt, et olla omal kodumaal minister. Siin su tasu! Ent, eks ole, su järgmine veste on sama huvitav?“

Tõlkinud O. R.

Lahinguväljade mälestussambad

Üle maa on püstitatud mälestussambaid vabadussõjas langenuile. Neid on püstitatud surnuaedadele ja linnadesse. Kuid unustusse on jäänud lahinguväljade mälestamine, kuna need aga märgivad meie vabadussõja käiku kaotustest võitudeni.

Kaitseliidu ülem 12. sept. 1929. a. on välja saatnud ringkirja, kus ka sellele juhitakse tähelepanu.

Ning seda võiks ometi teha nii lihtsalt ja vähe kulusid nõudvalt. Lihtne põllukivi vasktahvliga või kohapealse kiviraiuja-talumehe poolt valmistatud väike kivist rist, nagu neid leiame tihti oma põldudel ja väljadel, väikese lihtsa pealkirjaga:

„Kodanik, siin peatu ja paljasta pea, sest siin niisutati verega meie kauni kodumaa mulda ka sinu vabaduse eest.“

Siin on kahtlematult pandud liikvele mõte, mis vajab teostamist. Kõikides maades mälestatakse lahinguvälju. Maailmasõja kuulsamaid lahinguplatse ehivad vastavad monumentid. Ka meie, loodan, suudame siin saata korda ühte-teist.

Vastavad kaitseliidu organisatsioonid kohapeal asugu otsekohe eeltöödele.

Siinjuures esitame skulptor F. Sannahehe paar kavandit vastavateks monumentideks.

Votjakite kirjandusest ja kirjanikest

Eesti ja Vene naaberriikide läbikäimise oludest tingit vähesus on muu seas põhjuseks ka, et oma Venemaal elavaist soomeugri hõimrahvaist, eriti nende viimase aja eluarengust, vähe teame. Siiski on just viimane revolutsioon olnud elujõulisemaile neist rahvusliku ärkamise lähtepunktiks ja sellepärast just viimase kümne aasta kultuuraareng Vene soomeugrilaste juures pakub meile erilist huvi. Selle rahvuskultuurilise tõusujärgu väliseks eelduseks on tuttav asjaolu, et aastaist 1920 ja 1921 pääle suuremad soomeugrilaste rahvusüksused on eraldi SSSR-i autonoomseiks „vabariikideks“, millisel autonoomial muidugi poliitiliselt pole kuigi suurt kaalu, kuid rahvuslike kultuuride tekkimisele ja arenemisele küllalt. Nii on moodustunud Karjala autonoomne ala soome keele kui riigikeelega (vene keele kõrval muidugi) endises Aunuse (Olonetsi) kubermangus, tšeremisside ehk maride, votjakite (udmurtide) ning sürjanite (komide) „vabariigid“. Viimase kolme rahva ja mordvalaste rahvusliku elu arengust aast. 1917—1924 on andnud värskeid ja täpsaid andmeid J. M a r k pikemas kirjutises „Päevalehes“ 1924 nr. 154 ja 156 ning 1925. a. „Eesti Kirjanduses“ lhk. 187—203. Viimane artikkel on lugejale hästi kättesaadav, sellepärast siinkohal pole mõtet säälseid teateid korrata. Käesolevad read tahavad meie lugejale esitada ülevaatlikke teateid votjakite kirjanduse kohta eriliselt, millest pikem artikkel votjaki tähtsaima luuletaja K u z e b a i G e r d i järele hiljuti ilmus soome ajakirjas „Valvoja-Aika“ 1929, nr. 11—12 (jõulunumbris). Selle juures peame meeles pidama, et votjakid ei olegi veel kultuuriliselt kõige ergem soomeugri rahvas Venemaal, tšeremissid on neist koguni mitmeti ees. Sürjanid on neist arvuldasa küll suurem rahvas, aga kirjanduse poolest kehvemad, samuti ka venelaste vahel killustund mordvalased (kuigi viimaseid on koguni enam kui eestlasi).

Votjakite üldarv on umbes pool miljonit, neist pääle 400.000 elab autonoomsel Votjakimaal, milleks on saand end. Vjatka kubermangu 71 valda, üldse ligi 700.000 elanikuga (väljaspool elab votjakeid vähemal määral veel end. Permi, Kaasani, Ufa ja Samaara kuberm.). Seda rahvaarvu peetagu kõigepäält ka silmas, kui loetakse järgnevaid andmeid nende kirjandusest.

Kirjanduse algus on votjakitelgi, nagu ikka, usuline, ja seegi õige hiline: 1820-ndail aastail nägi päevalgust votjakikeelne piiblitlugu ja katekismus, esimene votjaki aabits ilmus a. 1847 (kuigi esimene keeleõpetus küll juba a. 1775). Siitpääle kuni revolutsioonistaani 1905 ilmus votjaki keeli ainult misjoniseltside väljaandeid „kirjanduse“ rikastuseks. 1900. a. paigu koguni keelas tsaarivalitsus Volga-Kama ringkonna muulastel, nende hulgas ka votjakeil, nende keelse kirjanduse trükkimise üldse, kartes nende separatismi. 1905. a. paigu jälle võis ilmuda votjakite rasket seisukorda kirjeldavaid ilukirjanduslikke tooteid, ilmaliku kirjanduse esimesed pääsukesed. Samal ajal ilmus „V o t j a k i k a l e n d r i s“ esimene votjaki luuletus, M. M o ž g i n i „Pögenik“. See esimene votj. luuletaja pidi oma revolutsioonimeelsuse pärast põgenema teadmatusse, ja alles a. 1922 ta „leiti“ vaikinuna

kusagilt Votjakimaa kolgast, kus ta ka a. 1929 suri. Kalendrid ja luuletused neis muidugi konfiskeeriti ja kirjanduslik leek votjakis rauges.

1910. a. paigu hakkas ilmuma votjakite hulka rahvusmeelseid „autonomiste“, kes unistasid Kama-äärsest votjakite rahvuskubermangust. Selle rahvusliku mõttesuuna väljenduseks on P a n R e i m i t ' i (varjunim. M. Kedra) venekeelne tragöödia „Ešterek“, milles esmakordselt leiab kunstilist käsitlust votjakite ajalugu ühenduses nende rahvuskangelase Eštereki võitlustega tšeremisside vastu ja nende rahvastunde ärkamisega. Silmapaistvaks votjakite vaimuelu nähteks on esimese rahvusmeelse ajalehe „Teateid sõjast“ ilmumine a. 1916 vabameelsete misjonäride toimetusel ja riigi väljaandel. Kuni 1917. a. revolutsioonini on votjaki keelel ilmund-üldse kõigest umb. 150 mitmesugust väljaannet.

Käändekohaks on 1917. a. märtsirevolutsiooni aeg, mille järele hakkab ilmuma rida kirjanduslikke ajalehti ja ajakirju („U s S i l m“, „U d m u r t“ j. t.) sotsialistlikus ja ühtlasi rahvuslikus vaimus, samuti kirjandus võttis hoopis vabama ja rahvuslikuma ilme. Oktoobrirevolutsioon tõi ajakirjandusse rohkesti uutlunukaid, muidugi juba kommunistlikke, nii et tol ajal üksvahe ilmus tervelt 14 votjakikeelset ajalehte ja 5 ajakirja. Praegu neist peale loomulikku kokkutõmbumist ilmuvad ajalehed „G u d ö r i“ („Äike“) ja „U s p r o v i n t s“ ning ühiskondlis-kirjanduslik ajakiri „N õ u k o g u d“, on pääle nende ka veel ilmuma hakand lasteleht „Š i p e l g a s“.

Pääle 1917. a. revolutsiooni ilmund ilukirjanduse üldiseloomustamiseks loeme Gerd'i artiklis: „Enamik neist (revolutsioonilisist kirjanikest; tõlk. tähend.) sai hea üldise ja kirjandusliku hariduse, nad pole kodunud mitte ainult vene, vaid ka maailmakirjanduse alal ning omavad hää tehnikat. Nii sai neist nüüdse votjaki kirjanike põhüdi ja nad töid enesega kaasa sinna suure hulga aineid, mõisteid ning luulevorme. Suurepärastalt vallates rahvakeelt ja tundes ta kõige peenemaidki varjundeid ning kasutades oma kogut votjaki rahvaluule väärtuslikke aineid, nad on pannud tüseda aluse kunstilisele proosale, päidendile ja luulele. Rahvaeeposest, muinasjutest, legendidest ja usundist saadud motiive on kasutat ja kasutatakse edaspidigi uute kunstisihside saavutamiseks.“ Mitmed votjaki kirjanikud on ühtlasi tuntud rahvaluulekogujad (nagu G e r d j. t.), ja votjaki rahvaluule ise, mille kogumisega on algust tehtud juba 1860-ndail aastail, on kõige rikkalikum idasoomuugrilaste peres ning lakkab paiguti praegu veel rahvalaulikute suus, kelledelt mitmed votjaki poeedid otseteed on pärand ja õppind oma luuletraditsioonid. See tugev etnograafilis-rahvuslik aluspõhi tunnukse olevat votjaki moodsa kirjanduse, eriti luule, huvitavaimaks jooneks. „Nüüdse votjaki kirjanduse põhimiseks motiiviks on olnud: votjakite muistse elu ja rõhutud seisukorra kirjeldamine; nüüdne külaelu; revolutsioon ja kodusõda (Koltšaki enamlastevastase võitluse tallermaaks oli ka Votjakimaa; tõlk. tähend.), paikkonna uus elu ja uuestisünd; linnad ja vabrikud ning nende suhe külale... Kirjanikkude seas pole tänini olnud järsult vormidesse

hangund suundi ega kirjanduslikke koolkondi. Täiesti leplikult on kõrvuti üksteiseganaturalistlikrealism ja sümbolism, psühhologism, impressionism ja konstruktiivne realism, samuti ka proletaarliku kirjanduse esimesed algmed ja tööstusliku majandusarengu järelnähte kirjeldus.“ Siiski näikse olevat märgata varjat ideelist võitlust säälgil, mille eelduseks on erinevate ilmvaadete kirjanikutüüpide olemasolu, ühelt poolt vähem ja enam pahempoolsete, teiselt poolt rahvusmeelsemate ja rahvuslikult ükskõiksemate kirjanikkude vastolulisus. Siiski pea kõik kirjanikud kuuluvad Votjaki Revolutsiooniliste Kirjanikkude Ühinguusse. „Luules on kodunend kõik euroopa vormid ja tehnika: sonetid, trioletid, rondelid ja tertsiinid kõlavad votjaki keeli värskeina ja ootamatuina... Proosa on rikastund märgatavalt hääde jutustuste ja novellide poolest. Oma motiivide suhtes see küll on nüüdse vene kirjanduse mõju alune ja votjaki kirjanikud pole mingipärast tänini julend kirjeldada iseseisvalt votjakite elu. Kuigi seda on katsut, siiski on ainete käsitletu suurimalt osalt liiga šablooniline. Kulak (talupoeg) ja sulane, kommunist (alati idealist) ja valgekaartlane, papp ja ateist kujundavad teineteise vastandi.“ Seda šabloonilisust, liigset järsku valguse ja varju vastolu rõhutamist ja tõelise halli elu kõrvalejäämist votjaki kirjanduses peabki Gerd viimase suurimaks paheks. Votjaki küla ja vene linna ning votjaki talupoegade ja vene proletariaadi (votjaki proletariaati pole pea üldse olemas) vahelised suhted on väga aktuaalsed, aga tänini kirjanduses peegelduseta. Isegi votjaki romaan on leidnud kõige viimasel ajal kultiveerimist, kõnelemata draamast, kus rahvasuust saadud ainetepõhjal on loodud puhtetnograafiliseltki huvitavaid häid ajaloolisi tragöödiad ja komöödiad. Isegi lastenäidendid ei puudu, ja mitmed silmapaistvad kirjanikud on teotsend ka lastekirjanikkudena.

Üldse on 1917. aastast kuni läind 1929. aastani votjaki keeli ilmud umb. 400 eri raamatut (siia hulka arvat küll ka põllumajanduslikud, üldhariduslikud ja poliitilised teosed). Eriti votjaki luulet on ka tõlgit, nimelt vene ja sürjani keelde. Juba kvantitatiivselt on votjaki kirjanduse areng viimase 12 aasta jooksul ülatav, seda enam veel muidugi kvaliteedit.

Lõppeks mainime tähtsamad votjaki kirjanduslikud isikud. M. Kedra, kellest ülemaal oli juuttu, on votjakite elu kujutavate ajalooliste näidendite ja kodusõjanovellide autor, vähem õnnestund on ta oma seotkõnelise eeposega „Juber-kangelane“, tähtis ka veel kui esimese votjakikeelse romaani („Raskike“, ilm. 1929. a.) kirjutaja. Ivan Mihjev on samuti näitekirjanik, on andnud oma draamades usaldetavaid votjaki talupoegade, õpetajate ja naistarkade tüüpe, aga on käsitletud ühtlasi votjakite ärkamist ja rahvuskultuurilisi aateid ning kodanlise vene linna pahelist mõju votjaki külale. Konstantin Jakovlev on tunt votjaki ühiskonnategelane ja rahvaelu käsitlevate novellide ning jutustuste autor, viimasel ajal teotsend ka draama alal. Ivan Kudõs, iseõppind sulasepõis, esineb omapärane kodusõjanovellist, satiirik ja luuletaja, kes silma paistab oma tööde tehnilise lohakusega, mis sageli näikse kujunevat nagu mingiks teadlikuks „omapärane votjaki futurism“ harastuseks. Noor Mihail Timashev kirjutab lüürilisi, sündmustikult filmipiltidena vahelduvaid ja elavaid näidendeid vanade ja uute eluviiside võitlusest, õnnetust armas-

tusest, votjaki neuu meheleminekust jne. A. Bagai. Moskva üliõpilane (sünd. 1903), on veel tugevasti vene ja vanema votjaki kirjanduse mõju all oma realistlikes jutustusis kodusõjast, noorsoo elust, rahvaelu varjukülgedest jne., kuid seda laitmatumad ja viimistletumad on need tehnilisest ning keelelisest küljest. Bagailt on ilmud ka lastejutte.

Votjaki luuletajaist on tunnustetuimaid K. Gerd (sünd. 1898), õpetajate seminaris ja Moskvast V. Brjusovi Kõrgeimas Kirjanduslik-kunstilises Instituudis saadud haridusega, soomeugri rahvaluule- ja kirjandusteadlane Moskvast ida rahvaste uurimisinstituudi juures. Oma emalt, leelotajalt ja targalt, on ta saand tõuke rahvaluulekogumiseks (on avaldanud rahvaluulet 3 kogu „Votjaki luule“ 1920—1927), ja rahvaluule ongi vajutand pitseri tema luulele, mida on 3 kogu lüürilisi laule („Kandlemängija“, 1922, „Õitsev maa“, 1927; „Trepp“) ja hulk eepilist luulet, kuna ilukirjanduslikku proosat ta on harrastand vähe (üks novellikogu, küll aga kirjandusarvustust ja -ajalugu. Suurim votjaki naiskirjanik on poet Oki Ašaltšii (sünd. 1898, kodanlise nimega A. G. Vekšii), enne seminarist ja rahvakooliõpetaja, siis Kaasani üliõpilane, seal arstiteaduskonnagi lõpetand, aga juba a. 1918 peale luuletustega esinend ajakirjanduses. Tema luule motiiviks on: õnnetu armastus, ebaõnnestund abielu, joomisest ja votjaki naise asendist perekonnas seletuv viletsus; see on ilmud kogus „Te ääres“ (1925). „Tema kodupoole votjakimajades on noorsoo seas märgata õige suurt sugulist lõtvust. Võtta neuu vägivallaga, isegi mõnikord varastada tema endale naiseks, — see pole sääli kuigi suur harulus. Armastust päritakse harva votjaki neuult, ja kui ka votjaki tüdruk armastab kedagi, siis sünnipärase häbelikkuse pärast ta seda ei ütle kellelegi, ja see, keda ta armastab, ei saa sest teada. Ašaltšii tõstab häält, et kergitada armastustunnet seksuaalsest loomusunnist kõrgemale.“ Nõnda siis votjaki oludes pole puudu tööst naisõiguslasel ega ainet naisluuletajal, ja A. on siin teerajaja. Sellejuures ta ei pea palju lugu konventsionaalseist kirjanduslikest vormidest, tema luule on rahvaluulele väga ligidane oma lihtsuses ja südamlikkuses kui ka vormilt, ja nii on laialt tema laulud tungind küladesse lauldavaiks. Ivi Aivo (I. G. Vekšii, sünd. 1897), praegu Moskvast kirjandusteadust õppimas, samuti on häärhakeele ja -luule tundja ning on populaarne oma rahvaluulemõõduliste teravate humoreskidega. Mihail Iljin, luuletaja, rahvaluulekoguja ja etnograaf, kuulub votjaki kirjanikkude vanemasse põlve ning on silmapaistvam oma looduse- ja isikuluules, ajaloolisi ja ühiskondlikke aineid käsitletes läheb monotoonseks. Vormilt tema luulet just ei kiideta, ka teeb teda raskelt loetavaks kodumurde sõnade tarvitamine. Ivan Jakovlev, samuti vanema põlve luuletaja, rahvaluulekoguja ja keeleteadlane (tema sulest on pärit ka esimene votjakikeelne votjaki keele õpetus a. 1927, Kaasani ilm.), ka muidu keelelt ja luule-ainelt ligidane eelmisele. Tõlkind on ta rohkesti Puškinist ja Lermontovist, on avaldand kaks luuletuskogu ja esimesena (a. 1922, Kaasani) katset teind luua votjaki kangelaseepost (Jantamõr-sangar), riimita värsides, kuna tema teist eepilist teost „Võitmatu kangelane“ (Iževsk, 1928) peetakse juba tublisti korralainuks. Ta kirjutab aga kahjuks enamasti Kaasani votjakite murdes, mis teeb tema vähem populaarseks. Dánilo Maior (surn. 1922, a. traagiliselt oma venna käe

läbi) on kodusõja ja oktoobrirevolutsiooni luuletaja, „rõõmutseb revolutsioonist kui heledast kevadpäikesest“ ja ülistab votjaki autonoomia ühiskonnategelasi. M. on iseõppind päevatöeline, rännand läbi Siberi ja Kesk-Aasia, luulevormilt lihtne ja vähenõudlik. Maksim Prokofjev, samuti kodusõja- ja revolutsioonilaulik, „votjaki rahvusliku liikumise teerajajaid, õieti päriselt selle otsene elluärataja“ oma vaimustavate värssidega, sai surma Koltšaki vastu võideldes väerinnal 1919. a.

Pääle mainit kirjanikunimedele on votjakeil ka oma kirjanduslik noorpõlv, kes alles veel iseend otsib, kuid annab häid lootusi votjaki rahvuskirjanduse tulevikule, nagu kirjutab Gerd.

Pilt, mille me saame kokkuvõtteks votjaki kirjandus-

likust elust, on vägagi värvikas ja lubadusküllane, kui arvestame seda lühikest aega, mille jooksul sääl kõik on loodud, ja seda kandva rahva vähesust. Rahvuslik kool on loodud osalt, osalt loomisel, ja see garanteerib votjaki rahvuslikule kultuurile tulevikku. Kui silmas peame, nagu kirjutuse alguses nägime, et votjakid pole ainukesed ega ka mitte veel kõige tugevamad soomeugrilise kultuuri kandjad Venes, siis peame küll kindlasti hakkama taganema oma seniseilt seisukohtadelt, nagu ei tuleks Ida-Vene soomeugrilased kultuurrahvaina üldse arvesse. Näeme, millise hooga nad on tööl omakultuuri loomise juures ja peame sellele sümpatiseerima ning seda mõistma ka siis, kui nende uute kultuuride riigi-poliitiline tagapõhi jääks vahest meile segaseks.

Erni Kiir

Elu on kõigile, õnn — see on kahel'

*Unuda, uppuda, kaduda, kallim,
olla kui unelev palvelushiis,
elu on õnnest nii moonduvalt hallim,
armastus üksi meid õnnele viis.*

*Kogu maailma võib hoida me embus —
ela mu hingen, mind armasta siis,
sädeleb vaikus — meid ümbritsev lembus!*

*Huuled on huultega leegina põimund,
valguseks meile me silmade helk,
eluks ja surmaks me jäädavalt hõimund,
südamen õitseb nüüd andumusnelk.*

*Võime ju lahkugi lüüa maailmast,
sülelus meile me kõikjane telk,
elu vaid loeme üksteise silmast!*

*Kauaste ootuste hommik on saabund
süütama päikest me südame seen,
aegade ilu me hingen on maabund,
nooruse uned kõik ilmsi me een!*

*Meeltelt on varisend keeldumusahel,
oivaleb igatsus tundmuste leen, —
elu on kõigile, õnn — see jääb kahel'!*

III. Jürna: Üks armastus.

Novellid. Eesti Kirjanikkude Liidu Kirjastus. 1929.

Viimase paari aasta kestel „Loomingu“ kaudu jälgitud Mihkel Jürna novellidest, mis nüüd koostatud „Üheks armastuseks“, on 1929 maikuu numbris ilmud „Kärbid“ ajaliselt viimane. Ja seepärast otsimatu küsimusena huvitab „Üht armastust“ kätte võttes kõigepealt „Kärpide“ suhe varasemate novellidega. Huvitab veel rohkem, kui selgub selle novelli teistest neljast erinev iselaad. Kerkivad keelele küsimused: Kas pakuvad „Kärbid“ Jürna arenemise loomupärase tulemuse ja senisest kõrgema astme? Kas on siin tegemist kõige usaldatavama iseloomustisega autori novellisti-teest ja kas on selle novelli erinevad jooned mingi murrangu tunnuseiks?

Kummalisse maailma satume „Kärpides“: kohtame võõrapärase nimega kangelase Touard'i, kelle saatus on sadatuhat krooni pärand lellepoja oma, eluase — siniseks värvitud õlgedest ligi maad ulatuva katusega „pooliti vigvam, pooliti loss“, kujutlused nii imetabased, et metsa „helerusked tüvikute read näisid eemalt kanarbiku punetusest hennaga värvit hiulõualuina“, ja ametiks — püüd leida võimalust kujutada varblaste parve, vudivat kanapoega või kodujänest üheainsa pintslitõmbega. Aga teiselpoolt taotleb Jürna ses novellis siiski realistlikku usutavust, läbi põimides oma fantastilise maailma tõsieluliste üksikasjade tiheda koega. Ja vähemalt veidra vana-poisi Julius Touard'i suhtes on see ka enam-vähem õnnestund. Kaheldavamaks muutub lugu, kui selle originaali ellu tungib sugulusega liiga pealekippuv tädi ühes täditütrega, kes erakordses on Touard'i veidrusist samu-kuks veelgi kragemale.

Jürna on siin põimind sisse libahundimotiivi, seda teisendades nõnda, et hundi asemele on võetud kärp ja moondajaile on jäetud inimese välimuse. Ta otsib sellele motiivile isegi teaduslikult uskuma panevat põhjendust, lastes arstil kõnelda raseduseperioodis oleva naise haiglasist kujutlusist ja loomalikkude ürginstinktide esiletungist ses ajajärgus. Aga vaatamata sellele teaduslikule motiveeringule ja vaatamata ka suurele hulgate realistlikele üksikasjule saab käesolevat novelli interpreteerida ikkagi ainult fantastilisena. Ning see tulemuste mahajäämine püüdesihist tekitab ebakõlasid. Kahtlematult oleksid „Kärbid“ tervikulisemad, kui autor vähem oleks hoolitsend teose tõsielulise aluse eest. Õnnelikumalt on lahendand küsimuse David Garnett, kui ta analoogilise ülesande puhul lihtsalt groteskselt tõendab, et „Mrs. Tebricki järsk muutumine emarebaseks on kindel tõsiasi“ („Daam rebaseks“). Aga säärase lahendusviisiga oleks valmivad Jürnal loomulikult tüübiliselt roman-tiline teos.

Igal juhul aga püsib novell „Kärbid“ huvitava eks-perimendina realistliku meetodiga käsitleda fantastilist ainet. Hoopis iseküsimuseks jääb, kuivõrra „Kärpide“ ala on Jürna tõsine ala ja kuivõrra „Kärpide“ laad sobib moodsa kirjanduse üldise suunaga.

„Ühe armastuse“ teised neli novelli erinevad „Kärpide“st, on aga omavahel seda suuremas kokkukõlas ja kindlas vastavuses pealkirjale, kui viimast sisustada ot-sese tähenduse kõrval ka pilkelise lisatooniga. Teataval määral erakordsed, siiski kindlasti usutavuse piirides, on kangelased neiski neljas novellis: niminovellis „Üks armastus“, „Pukisarvedes“, „Ene Mooras“ ja „Sõbras“. Olgu see erakordsus siis juba välimuses, nagu näit. esimese novelli kangelases: Peeduli lonkas, kuklaaugus oli tal sõrmeliikme pikkune roosakas käsn, kõrvad suured ja punased jne. Või tungide ja vaadete viriluses, ebatavalises tugevuses, ühesõnaga — mingis harilikust normist kõrvalekaldumises. Sääraste kange-laste kaudu on vaadeldud tänapäevseid armuvahekordi.

Niminovellis on asetatud vastamisi kõige rõvedam meeleline armastus elusaamatu unistamisega ja lahendus-käigus seatakse irooniliselt karistatavaks ja kannatavaks pooleks Taavet Sooverega õige lähedalt sugulane eluvõõ-ras Peeduli. „Pukisarvedes“ näeme elujõulist vana-peremeest Pukisarve, kes ei pane mikski jumala ja ini-meste seadusi, kui on küsimuses soo jätkamine. Ta on tõsiselt rõõmus, kui pärija soetamine mitmete jumala-vallatute kavatsuste järele (ligi seitsmekümneaastase va-namehe kohta) lahene lõpuks poja vahekorra-st mitte abielunaise-ga, vaid ümmardajaga. „Ene Mooras“ ole-neb novelli traagiline lõpp ühiskondlikust õiglusetusest, mis annab rahale võimaluse tarvitada sundust armuvahe-kordadeski. Ja „Sõbras“ on näidatud üks lahendustee rikutud abielu kolmnurgas.

Jämedad on Jürna kangelaste teod ja raske see õhk, mida nad hingavad. Tugevaid effekte on rohkesti ja närve pingutav pinevus püsib koguni vaiksena vees. „Ene Mooras“ ja osalt ka „Ühes armastuses“ on kohti, mis liiga tugevalt tõmmatud joontega muudavad maits-mise raskeks. Aga vähemalt teises takistab depressiooni tekkimist lugejas huumor, mis elamuste tugevust osali-selt tasandab. Jürna huumor on küll õige sügavasti pei-detud, kuid siiski on seda sel määral, et õigust pole kõ-nelda pessimismist.

Kahtlematult tuleb pidada Jürnale iseloomulikuks mitte „Kärpide“ kalduvust romantikasse, vaid nelja vii-masena vaadeldud novelli tõsielulisel pinnal liikuvat laadi. Tuleb võtta usaldatavana nelja ühtlast novelli ja näha „Kärpides“ vaid katset, mis aitab selgitada ainetiku piire.

Tõsielulisel pinnal püsides on Jürnale siiski võõras eeskätt romaanivõistlejate kaudu esile tungind, valikuta kõike registreeriv, sagedasti arvustamatult enese isikut paljastav meetod. Jürna jätab enda isiku täiesti varju, aga ka muidu pole kõige vähematki põhjust Jürna puhul kõnelda protokollimismaaniast, elust mahakirjutamisest. Jürna novellide tüübid, olukorrad on valitud (loodud) ja liidetud suure hoolega, materjal on pigemini napp kui kuhjatud. Sageli jäetakse olukordi lugeja enda täien-dada, aga teiselpoolt ei saa siiski olla ka iga liiteosa kom-

positsioonilise tarvilikkusega vaidlematult nõus. Detaili omaväärtus saab mõnigikord autori silmis suurema kaalu detaili kompositsioonilisest väärtusest.

Kõige enam positiivseid tulemusi on annud Jürna hool stiilis. „Tavaliste“ arvustajad on märkinud stiilis mõjustusi F. Tuglaselt, kuid nähtavasti on sellega liialdet. Tuglase väljendusviisi iseloomustab eeskätt kõlavus, selgus ja värvikus, ta lause on kergesti tabatav. Seevastu ei saa Jürnale pidada eriti karakteristlikuks ühtki loeteldud omadusist, ta lause on olnud kuni viimase ajani raskepärane, see on olnud kokkusurutud ja öeldava liialt koormatud. Tuglase mõju tähistamises on mõnes üksikasjas paikapidavat üldistatud ja tehtud sellest pisut kaugelminevaid järeldusi. Sama õigusega võiks rääkida Jaan Oksa mõjust, kui lugeda ainult „I s a“ („Ta-

valistes“) algust terve rea oksalikkude metonüümiatega. Võiks rääkida mõne siin-seal vilksatava paralleeli põhjal teistestki.

„Üks armastus“ ei anna põhjust mõjude küsimuse ülestõstmiseks, autor on siin saavutand ka stiilis tunnustatava iseseisvuse ja omapärasuse. Seejuures on ta võitnud juure ka selguses, eriti tugeval määral ses ümbertöötuses, mis sündind „Loomingus“ ilmumise järele käesoleva kogu tarbeks. Ühtlasi on see ümbertöötus huvitavat võrdlusmaterjali pakkuvaks näiteks Jürna viimistlussuundadest.

Igatahes on lisandund meie novelliraamatuile „Ühe armastusega“ tõsiselt arvestatav teos.

O. Urgart.

„Lahtised Lehed“

ILMUVAD „OLIONI“ IGA NUMBRI
HINNATA KAASANDENA.

„Lahtised Lehed“ toovad rohkesti pilte päeva-
sündmusist ja huvitavat lugemismaterjali
laiema lugejaskonna huvide kohaselt.

„Lahtistes Lehtedes“ hakkab ilmuma põnev romaan.

Järgmisest nr-st alates hakkavad ilmuma kunstnik
Jaan Vahtra mälestused tema õpetaja-
ajast Võrumaal.